

Sociologická diskuse o nerovnostech ve světě na pozadí japonského západu demografického slunce

Lucie Vidovičová

Počátkem července 2014 se uskutečnil již osmnáctý světový kongres Mezinárodní sociologické asociace s titulem „Tváří v tvář nerovnostem ve světě: výzvy pro globální sociologii“. Kongresy této největší mezinárodní profesní asociace sociologů se konají každé čtyři roky, vždy v jiném koutě zeměkoule, což dává sociologům možnost nejen poznat pěkný kus světa, ale především velmi různé a přitom v tolika věcech si podobné společnosti a lidi, z kterých jsou tyto společnosti složeny. Zjištění, že se malé děti v blízkosti fontánek a kašen chovají úplně stejně vesele a hlučně, ať již jsou v Buenos Aires, jihoafrickém Durbanu, východem vonícím Tokiu, nebo na brněnském Náměstí Svobody je banální jen na první pohled. Letos se jednání v Jokohamě, nedaleko od Tokijské metropole, zúčastnilo přes 6000 sociologů 104 národností. Nejvíce byli zastoupeni japonští kolegové, následováni Američany, Němci a Brity. Česká sociologická obec byla zastoupena osmnácti kolegy, což nás staví na velmi pěkné 41. místo. V rámci asociace funguje 63 menších či větších zájmových skupin s různými tématy.

Skupina věnující se sociologickému zkoumání stárnutí, jejíž jsem členem, patří k těm větším, na tomto konkrétním kongresu reprezentovaným 206 přednášejícími (tj. 12. místo mezi všemi skupinami). Co je na všech těchto číslech a žebříčcích zajímavého, je fakt, že odráží určité relativní místo, pozici a význam např. daného státu v sociologické obci, ale také třeba právě tématu stárnutí mezi všemi ostatními tématy, kterými se sociologové a socioložky na světě zabývají. Například nejvíce zastoupenou byla výzkumná skupina „Ženy ve společnosti“, následovaná „Sociologií vzdělání“ a „Výzkumem rodiny“. Dokonce i témata, jako jsou migrace, chudoba, rasismus, ba i studium mládí, jsou v žebříčku „popularity“ před stárnutím. A přitom stárnutí populace ohromným vlivem mění jak pozici žen ve společnosti, tak způsob vzdelávání, možnosti a dopady migrace, a změnám, které přináší stárnutí pro rodinu, bylo věnováno již několik obsáhlých monografií. To, že témata jako jazyk, katastrofy, sociologie práce, sociologie rizik nebo sociologie volného času jsou v seznamu až za tématem stárnutí, lze snad považovat za chabou útěchu.

Dominance „ženských“ témat jistě také není nahodilá. Organizátoři totiž po skončení celé akce na webových stránkách opublikovali nejen počet a národnost účastníků, ale také pohlaví a studentský status autorů. Jak ovšem interpretovat, že skupiny jako právě „ženy ve společnosti“ mají 85% podíl žen-autorek, 78 % jich je i ve skupině „sociologie dětství“ a 75 % ve „výzkumu rodiny“. Kolem 70 % ženských autorek má i vizuální sociologie a skupina „biografie a společnost“. Na druhou stranu jen o něco více než 20% zastoupení žen je ve skupinách s titulem jako „sociokybernetika“ a „konceptuální a terminologická analýza“. Absolutně nejmenší podíl prezentujících žen (20 %) má skupina „racionální volba“. Zdá se tedy, že na pohlaví záleží, a to i když „děláte vědu“.

Snaha co nejvíce zvýšit profil populačních změn v rámci kongresu byla mise, kterou na sebe přijala na kongresu odstupující prezidentka výzkumné skupiny pro sociologii stárnutí Anne Martin-Matthews již v dobách prvních příprav programu. V jeho závěru konstatovala, že se jí kýženého cíle podařilo dosáhnout pouze částečně, a to navzdory faktu, že v Japonsku je v současné době 24 % lidí star-

ších 65 let a tento podíl bude v roce 2055 činit 38 %. Pro srovnání, v České republice je v současnosti 16,2 % osob v této kategorii a nejvyššího očekávatelného podílu seniorů (34 %) bychom měli dosáhnout někdy kolem roku 2060. V roce 2055 by mělo být v ČR něco kolem 3,1 milionu seniorů, tedy desetina dnešního počtu seniorů v Japonsku. Podle některých zdrojů je zarážející především rychlost, s jakou populace Japonska stárne. Zatímco v USA se změna ze 7 % na 14 % lidí starších 65 let udála za 75 let, ve Velké Británii a v Německu za 45 let, v Japonsku to trvalo jen 24,5 roku. Můžeme se tedy z jejich zkušeností mnohému, a navíc s velkým časovým předstihem, poučit.

Právě sekce a prezentace věnované stárnutí v Asii tak patřily podle mého názoru k těm zajímavějším. Profesorka Akiko Hashimoto ve svém příspěvku hovořila o „nálepce“ japonské společnosti jako o „společnosti vrásek, nebo nověji jako „společnosti hůlek“ (walking-cane society). V rámci ustanovování společenské normy devadesátiletého životního běhu a obecné normalizace stárnutí, společně s redefinicí normativních základů „policy-making“ z důrazu na pomoc závislým směrem k využití přínosu skupiny seniorů, je stále větší ohled brán i na diverzifikaci životních stylů seniorů obecně, ale třeba i poskytovatelů péče partikulárně. To, že v obchodech s oblečením lze mezi módními doplňky pořídit i vycházkové hole v mnoha barevných kombinacích včetně zářivě růžové a že v autobusech je 45 % míst k sezení vyhrazených jako „priority seats“, jsou již jen praktické dopady této paradigmatické změny.

Program sekce sociologie stárnutí byl nejen velmi bohatý, jak už naznačuje počet autorů, ale obsahoval i několik velmi zajímavých argumentů k často diskutovaným tématům. Například Morten Wahrendorf testoval kvalitu života ve stáří s pomocí sekvenční analýzy životních rolí a došel k závěru, že nejlepší kvalita života ve vyšším věku je prokazatelná u mužů, kteří mají nepřerušovanou pracovní kariéru, kdežto u starších žen je to v případě, že se v jejich životní historii kombinují jak práce, tak období péče a odpočinku. Brit James Nazaroo zase ve svém příspěvku dokládal, že nelze najít argumenty pro oblíbenou teorii komprese morbidity, tedy že by se starší lidé dožívali svého stáří ve

stále lepším zdraví. Možná obecně známou informací, pro mne však - musím se přiznat novinkou - byla informace obsažená v prezentaci francouzských kolegů Sébastiena Dalgalaronda a Borise Hauraye na téma mediální reprezentace anti-ageing medicíny: ideovým i praktickým „otcem“ problematice a kontroverzní hormonální terapie (DHEA) je dnes více než osmdesátiletý prof. E. Baulieu, vynálezce potratové pilulky.

Můj vlastní příspěvek vycházel z projektu Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, v. v. l., s názvem „Příjmová chudoba a materiální deprivace seniorů: subjektivní a objektivní pohledy“ a prezentovala jsem jej v sekci „Chudoba v čase bohatství“, jejíž jsem byla zároveň i organizátorkou. Cílem sekce bylo diskutovat problém chudoby a materiální deprivace ve vyšším věku v kontextu bohatých společností globálního severu. Navíc, senioři - jakkoliv nepřesné je toto skupinové vymezení - nezřídka patří k „privilegovaným“ skupinám chráněným sociálním státem a/nebo kumulovaným majetkem. Je tedy vůbec chudoba ve vyšším věku v těchto společnostech problémem? Všechny příspěvky však nakonec přišly se souhlasnou odpovědí, protože klíčem je heterogenita této skupiny, resp. různě nazvané teorie a praxe vícenásobných rizik a kumulativních nerovností. Příkladem za všechny může být prezentace Tiny Weber a Antje Kahl dokazující, že „sociální ne-kvality“ vašeho sousedství mohou mít statisticky významný vliv na vyšší míru sebevraždnosti seniorů v něm žijících.

Zájemce o téma globálních nerovností pak lze odkázat na kompletní videozáznamy plenárních zasedání. Detaily zde zmiňovaných statistik, stejně jako rozcestník k dalším informacím o Mezinárodní sociologické asociaci lze najít zde: <http://www.isa-sociology.org/congress2014/>. Příští setkání ISA se uskuteční v menším měřítku jako „Světové fórum“ v červenci 2016 ve Vídni (výzva pro podání abstraktů bude končit 30. září 2015), další světový kongres je pak plánován na rok 2018 v kanadském Torontu. Šíří tematického záběru, detailu inovativních informací i internacionalizaci přihlášených autorů se jedná o setkání, která mohou jen doporučit.

Autorka působí ve VÚPSV, v. v. i.